

Otwarta kuchnia miejska

Usługa dla osób w kryzysie bezdomności

Opis modelu innowacji społecznej

Autorka: Anna Niedziałkowska

Model ten stanowi efekt współpracy autorki z grupą osób z doświadczeniem bezdomności, uczestniczących w testowaniu innowacji od sierpnia do grudnia 2018 roku.

Fot. Marek Kaleta

Spis treści

W skrócie o Otwartej kuchni miejskiej.....	4
Dlaczego jest to potrzebne?	4
Bezdomność jako znaczący problem społeczny.....	4
Żyjąc w przestrzeni publicznej	5
Społeczne wykluczenie	5
Poczucie bezkierunkowości.....	5
Co możemy z tym zrobić?	6
Otwarta kuchnia miejska - jak to działa?	6
Grupa docelowa.....	6
Od czego zacząć?	7
Miejsce	7
Grupa.....	9
Zespół	10
Scenariusze spotkań	12
Pierwsze spotkanie	12
Spotkania cykliczne	13
Dodatkowe aktywności	13
Określenie budżetu i pozyskanie funduszy	14
Załączniki.....	15
Projekt Otwartej kuchni.....	15
Przykładowy regulamin Otwartej kuchni.....	16
Przykładowe zaproszenie na spotkanie Otwartej kuchni.....	17

W skrócie o Otwartej kuchni miejskiej

Otwarta kuchnia miejska odpowiada na problem społecznej izolacji osób doświadczających bezdomności, a także ich ograniczeń w zakresie pozyskiwania i przygotowywania żywności, poprzez organizację dedykowanych im regularnych spotkań poświęconych gotowaniu w istniejących już w przestrzeni publicznej pomieszczeniach z kuchnią.

Celem jest wytworzenie stałej grupy składającej się z osób z doświadczeniem bezdomności oraz w inny sposób wykluczonych społecznie np. starszych i samotnych, które podczas regularnych spotkań w swobodnych, nieformalnych warunkach mogą się wzajemnie wspierać i inspirować do kolejnych działań. Efektem realizacji tej inicjatywy w miejscu otwartym również na innych mieszkańców, takim jak dom sąsiedzki, jest zaś zintegrowanie tych osób z lokalną społecznością oraz w dłuższej perspektywie zmiana ich społecznego wizerunku.

Dlaczego jest to potrzebne?

Bezdomność jako znaczący problem społeczny

Bezdomność stanowi rosnący problem globalny, na skalę którego dostępna pomoc instytucjonalna nie stanowi adekwatnej odpowiedzi. Wgląd w rozmiary tego zjawiska w Polsce daje sprawozdanie Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej sporządzone na podstawie ogólnopolskiego badania liczby osób bezdomnych przeprowadzonego w styczniu 2015 roku. Wykazano wówczas obecność 2516 takich osób w Warszawie, w tym 1738 przebywających w placówkach instytucjonalnych, oraz 778 pozostających poza nimi. W powtórnej diagnozie z lutego 2017 roku w całej Polsce odnotowano zaś obecność 4076 osób bezdomnych przebywających w pustostanach i altanach działkowych, oraz kolejne 2432 osoby przebywające w innych miejscach niemieszkalnych. Dane te wskazują na obecność znaczącej grupy osób bezdomnych, które nie wykorzystują skierowanej do nich pomocy. Należy mieć na uwadze, że ze względu na przyjętą metodologię, grupa ta może być również znacząco niedoszacowana, za czym argumentują m.in. autorzy raportu *Bezdomność chroniczna w ogólnopolskim badaniu socjodemograficznym osób bezdomnych MRPiPS 2013* (Herbst, Wygnańska, 2016). Można przyjąć to jako argument za poszukiwaniem nowych rozwiązań dla problemów, z którymi zmagają się osoby bezdomne.

Jak czytamy w wyżej wymienionym raporcie: „Stan zdrowia min. choroby przewlekłe, niepełnosprawność, zaburzenia psychiczne, zaburzenia psychiczne w postaci uzależnień oraz inne problemy zdrowotne (...) szczególnie często występują u ludzi długotrwale bezdomnych.” Autorzy raportu powołują się na opinię Sama Tsemberisa z nowojorskiej organizacji Pathways to Housing Inc., który pisze: „Z chwilą wejścia w sytuację bezdomności rośnie ryzyko wystąpienia problemów zdrowotnych, wiktymizacji, niedożywienia, skrajnego wyczerpania oraz zaostrzenia zaburzeń psychicznych i uzależnień.” (Tsemberis, 2010) Jak podaje zaś Ustawa o pomocy społecznej z dnia 12 marca 2004 r. (Dz.U. 2004 Nr 64 poz. 593): „Art. 50. 1. Osobie

samotnej, która z powodu wieku, choroby lub innych przyczyn wymaga pomocy innych osób, a jest jej pozbawiona, przysługuje pomoc w formie usług opiekuńczych lub specjalistycznych usług opiekuńczych.” Osoby bezdomne wymagają więc intensywnego wsparcia w równym stopniu co osoby starsze i przewlekle chore, przy czym część osób do których kierowany jest niniejszy projekt znajduje się we wszystkich tych grupach. Udzielanie im wsparcia stanowi realizację usługi użyteczności publicznej, leżącej w ogólnym interesie społecznym.

Żyjąc w przestrzeni publicznej

Życie na ulicy nie pozwala na utrzymanie regularności w codziennym funkcjonowaniu, zaburzając między innymi rytm snu i pory spożywania posiłków. Problemy związane z odżywianiem wśród osób doświadczających bezdomności wynikają często z braku odpowiednich warunków do przygotowywania jedzenia, nie zaś z braku motywacji. Pomoc żywnościowa w postaci półproduktów, którą mogą otrzymać w ramach opieki społecznej, okazuje się często bezużyteczna, ponieważ nie mają oni gdzie ich przygotować ani przechować. Gotowanie w miejscach niemieszkalnych (na przykład w pustostanach lub na działkach), pomimo wysiłków włożonych w ich odpowiednie przystosowanie, wiązać się zaś może z dużą niewygodą, a niekiedy również zagrożeniem życia np. w przypadku wybuchu butli z gazem. Jednocześnie nie istnieje możliwość skorzystania z jadłodajni w godzinach popołudniowych i wieczornych, ponieważ świadczą one swe usługi jedynie w godzinach porannych, co wyklucza m.in. osoby które podjęły się pracy zawodowej. Część osób bezdomnych może korzystać z nich niechętnie również z innych przyczyn, np. ze względu na dyskomfort towarzyszący obcowaniu z osobami poważnie zaburzonymi i mającymi problem z zadbaniem o higienę. Oferta instytucji nie jest więc w pełni dostosowana do potrzeb opisywanej grupy, co wynikać może między innymi z braku kompleksowych badań na jej temat.

Spoleczne wykluczenie

Poważnym problemem jest również wykluczenie osób bezdomnych z przestrzeni miejskiej, w której są one zmuszone przebywać, a jednocześnie są w niej narażone na niechęć i agresję, co obniża ich poczucie bezpieczeństwa oraz zmniejsza szansę na nawiązanie satysfakcjonujących relacji z osobami z innych grup społecznych. Osoby doświadczające bezdomności są szczególnie narażone na dyskryminację i przemoc. Również długotrwałe przebywanie w schronisku, choć wiążące się z otrzymywaniem kompleksowego wsparcia ze strony instytucji, może wzbudzać poczucie oddzielenia od reszty społeczeństwa.

Poczucie bezkierunkowości

Konsekwencją długotrwałego przebywania w ośrodku może być również uciążliwe znużenie i zmęczenie. Píše o tym Marta Czapnik w artykule “Niedziela nic nie zmienia”, którego tytuł odnosi się do zatracenia społecznych funkcji dni tygodnia jako jednego z wyznaczników poczucia bezkierunkowości. “Potrzeby, takie jak sen czy głód, realizuje się tu – podobnie jak w domach pomocy społecznej – w ściśle określonych godzinach. Poza tym czasem beneficjenci – w większości bierni zawodowo – mają swobodę wyboru. (...) Okazuje się, że choć ich

podstawowe potrzeby zostały zaspokojone przez instytucje, nie wyeliminowało to poczucia znużenia. Choć czas, jakim dysponują w sensie dosłownym, jest ich czasem wolnym, nie zapewnia im to możliwości prawdziwej regeneracji.”¹ Osoby przebywające na ulicy żyją zaś poza schematem czasowym, w wyniszczającej dynamice zależności od zewnętrznych czynników, takich jak warunki atmosferyczne, ludzka dobroczynność czy reakcje służb porządkowych. To co można by więc postrzegać jako niczym nieograniczony czas wolny, również w ich wypadku prowadzi często do chronicznego zmęczenia i poczucia braku sensu.

Co możemy z tym zrobić?

Odpowiedzią na powyższe problemy jest zapewnienie osobom doświadczającym bezdomności dostępu do przestrzeni i narzędzi, za pomocą których z jednej strony będą mogły przygotowywać posiłki, z drugiej zaś nawiązywać satysfakcjonujące relacje i pobudzać własną kreatywność. Realizując to w przestrzeni otwartej również dla innych mieszkańców, można zaś przeciwdziałać wykluczeniu, z jakim zmagają się osoby bezdomne.

Otwarta kuchnia miejska - jak to działa?

Kuchnię istniejącą w przestrzeni publicznej można “otworzyć” na osoby doświadczające bezdomności poprzez organizowanie w niej dedykowanych im, regularnych spotkań poświęconych wspólnemu gotowaniu. Aby to zrealizować, potrzebne jest wsparcie osób kompetentnych w zakresie współpracy z tą grupą, oraz posiadających wiedzę na temat lokalnej specyfiki. Ich zadaniem jest dbanie o komfort i bezpieczeństwo członków grupy poprzez reagowanie na ewentualne konflikty oraz udzielanie im doraźnego wsparcia. Dobrze, aby uczestnikom został zapewniony również bezpłatny dostęp do artykułów żywnościowych, tak aby “próg wejścia” do grupy nie był zdeterminowany przez ich zasoby materialne. Spotkania odbywają się w nieformalnej atmosferze, a obecność na nich nie jest nigdy obowiązkowa. Oprócz gotowania w ramach spotkań można realizować również inne aktywności, w zależności od potrzeb zgłoszonych przez członków grupy.

Grupa docelowa

Do testowania innowacji zaproszone zostały przez nas osoby przebywające w miejscach niemieszkalnych, noclegowniach oraz schroniskach, a także osoby o niepewnej sytuacji mieszkaniowej, w tym pomieszkujące u znajomych i wynajmujące pokoje hotelowe. W efekcie najbardziej reprezentowana była grupa przebywająca w schroniskach, pozostałe grupy reprezentowały zaś pojedyncze osoby.

---

¹ Facta Ficta Journal of Narrative, Theory & Media nr 1 (1) 2018, str. 150

Schroniska dla osób bezdomnych zapewniają kompleksową opiekę, oprócz wyżywienia i noclegu oferując pomoc w zakresie załatwiania spraw urzędowych, poszukiwania pracy, a także wsparcie psychoterapeuty, terapeuty uzależnień czy prawnika. Większość osób które znalazły się w grupie posiadało więc duże wsparcie instytucjonalne, a ich poziom samodzielności był wysoki. Dla tej części uczestników istotniejszy od korzyści żywieniowych był aspekt towarzyski, a także możliwość aktywnego włączenia się w projektowanie nowej usługi skierowanej do osób bezdomnych oraz włączenia się w inne aktywności, w tym realizację spektaklu teatralnego. Aspekty towarzyskie oraz kreatywne były istotne również dla uczestników przebywających w noclegowniach oraz miejscach niemieszkalnych, dodatkowo zaś dużą korzyścią była w ich wypadku możliwość zjedzenia ciepłego, oryginalnego posiłku.

Opisywaną innowację kierujemy do wszystkich tych grup, mając jednocześnie świadomość, że osoby posiadające większy potencjał do usamodzielnienia z większym prawdopodobieństwem zdecydują się na udział w spotkaniach oraz będą uczestniczyć w nich regularnie.

Od czego zacząć?

Miejsce

Zaadaptowanie "Otwartej kuchni" do ogólnodostępnej przestrzeni otwiera dodatkowe możliwości czerpania z zasobów obecnego już punktu na mapie, takich jak zgromadzona wokół niego społeczność lokalna. "Otwarta kuchnia" może powstać również jako samodzielna przestrzeń, dostosowana specjalnie do potrzeb projektu, co będzie wymagać większych nakładów finansowych i czasowych. Jej wzorcowy model wraz z rekomendacjami dotyczącymi funkcjonowania, stworzony we współpracy z osobami w kryzysie bezdomności, znajduje się w załącznikach. Poniżej skupiamy się na realizacji projektu w ramach istniejącej już przestrzeni.

Nawiązywanie więzi

Stażność miejsca realizacji projektu jest jego ważnym aspektem. Podczas regularnych spotkań grupa nawiązuje więź z danym miejscem, uczy się zasad jego funkcjonowania, poznaje związane z nim osoby. Stałe miejsce i godzina usprawniają również organizację spotkań (jest to istotne w przypadku osób niedysponujących telefonem komórkowym). Jednocześnie regularne spotkania stanowią wydarzenie niecodzienne i ekskluzywne, odskocznię od problemów związanych z życiem na ulicy lub monotonii przebywania w schronisku.

Praktyczne i formalne wymogi

Ważne, aby wybrać miejsce o powierzchni umożliwiającej spotkanie kilkunastoosobowej grupy. Istotna jest także lokalizacja jak najbliżej ciągu komunikacyjnego, tak aby mogły tam dotrzeć również osoby z ograniczeniami ruchowymi. Dobrze, aby sama przestrzeń również była przystosowana dla osób z niepełnosprawnościami.

Projekt może funkcjonować wszędzie, gdzie dostępna jest kuchnia wyposażona w bieżącą wodę oraz podstawowe sprzęty takie jak kuchenka, garnki, patelnie, czajnik, lodówka i szafka do przechowywania żywności. Dobrze, jeśli dostępna jest również zmywarko-wypazarka do

naczyń, co zwiększa standardy higieniczne. Działania w “Otwartej kuchni” nie będą podlegać nadzorowi organów Państwowej Inspekcji Sanitarnej, ponieważ prowadzi ona nadzór jedynie nad zakładami produkującymi, przetwarzającymi, magazynującymi oraz wprowadzającymi do obrotu środki spożywcze, nie kontroluje zaś produkcji żywności na własny użytek. Należy jednak dowiedzieć się, czy dane miejsce spełnia wymogi ppoż (ochrony przeciwpożarowej).

Przykład realizacji

Dobrym miejscem dla “Otwartej kuchni” są Miejsca Aktywności Lokalnej (MAL-e), których w ciągu ostatnich lat w Polsce regularnie przybywa. MAL-e działają na zasadzie nieodpłatnego udostępniania mieszkańcom przestrzeni na oddolne działania i spędzanie czasu wolnego. Często, choć nie zawsze, są one również wyposażone w zaplecze kuchenne udostępniane lokalnej społeczności. Kuchnie w MALach można z powodzeniem zaadaptować na potrzeby “Otwartej kuchni”, ponieważ posiadają one zwykle niezbędne do tego wyposażenie. Współpracy z MALami sprzyja również fakt, że są one z założenia otwarte na inicjatywy mieszkańców, wobec czego każdy może zgłosić w nich swój pomysł na wspólną aktywność. Działania “Otwartej kuchni” w MAL-u zainicjować może zarówno osoba prywatna, jak i organ kierujący jego działaniami (zadanie to pełnią zwykle organizacje pozarządowe lub instytucje publiczne).

Czynnikiem szczególnie sprzyjającym realizacji projektu w tym miejscu jest obecność animatorów i animatorek społecznych posiadających wiedzę na temat lokalnej społeczności. Jest to bardzo cennym zasobem, który można wykorzystać do budowania relacji pomiędzy uczestnikami “Otwartej kuchni” a innymi użytkownikami MAL-u. Warto połączyć siły animatora z kompetencjami osoby z zewnątrz, posiadającej doświadczenie w pracy z osobami doświadczającymi bezdomności, np. pracownika socjalnego. Zespół ten będzie mógł uzupełniać się i czerpać wiedzę od siebie nawzajem. Podczas pracy z nową grupą animator poszerzy swoją wiedzę na temat zjawiska bezdomności oraz zdobędzie podstawowe informacje na temat dostępnych form pomocy, które to kompetencje będzie mógł wykorzystywać później w swojej pracy. Jednocześnie pracownik socjalny zdobędzie doświadczenie w pracy w projekcie wychodzącym poza ramy pracy socjalnej, opartym na otwartości i partycypacji, co w dalszej perspektywie umożliwi mu promowanie tych wartości w obszarze instytucji.

Testowanie opisywanej innowacji miało miejsce w jednym z MAL-i, czego efektem było włączenie się na stałe w działania “Otwartej kuchni” senierek uczestniczących tam w innych zajęciach, partycypacja uczestników w organizacji “sąsiedzkiej gwiazdki” oraz nawiązanie współpracy z jedną z animatorek, która poprowadziła dla nich warsztaty teatralne metodą Teatru Forum. Współpraca z MAL stworzyła doskonałą platformę do tych twórczych i niecodziennych spotkań.

Alternatywne rozwiązanie

W grudniu 2018 roku w siedzibie Pogotowia Interwencji Społecznej, punkcie poradnictwa dla osób bezdomnych i zagrożonych bezdomnością w Warszawie, uruchomiona została kuchnia udostępniana klientom trzy razy w tygodniu. Projekt powstał z inicjatywy prezeski Stowarzyszenia Pomocy i Interwencji Społecznej, Kamili Suchenek-Maksiak, i jest obecnie realizowany z środków publicznych. Na miejscu można przygotować posiłek, skorzystać z gotowych produktów oraz napić się kawy i herbaty. Pomimo podobieństwa tego projektu do opisywanej innowacji, poprzez jego realizację w placówce udzielającej pomocy niskoprogowej,

akcent położony został przede wszystkim na udzielenie wsparcia żywnościowego oraz działania edukacyjne. Aspekty integracji z osobami niebędącymi w kryzysie oraz pobudzania do działań kreatywnych również są tam realizowane, jednak ze względu na lokalizację oraz grupę odbiorców, w znacznie mniejszym stopniu.

Co ciekawe, wśród dotychczasowych użytkowników kuchni zdecydowanie dominują osoby przebywające w noclegowniach oraz w przestrzeni publicznej, a więc przedstawiciele tych grup, które praktycznie nie były reprezentowane na etapie testowania "Otwartej kuchni". Interpretujemy to jako sygnał, że obydwie rozwiązania mogą funkcjonować alternatywnie, przez co wsparciem zostaje objęta bardzo szeroka grupa odbiorców. Mogą również następować między nimi przepływy - osoby wyróżniające się inicjatywą, korzystające z kuchni stacjonarnej, można zachęcić do uczestnictwa w cyklicznych spotkaniach "Otwartej kuchni".

Grupa

Rekrutacja dwustopniowa

W miarę odbywania się regularnych spotkań informacja o powstaniu "Otwartej kuchni" będzie ulegać stopniowemu rozpowszechnieniu. Jest to drugi etap rekrutacji, który odbywa się samoistnie, poprzez spontaniczne zapraszanie znajomych przez uczestników. Na początku należy jednak dotrzeć do pewnej grupy odbiorców, którzy poinformują o nowej usłudze kolejne osoby. W tym celu można:

- Przekazać informację placówkom pomocowym takim jak schroniska, noclegownie i punkty poradnictwa, najlepiej nawiązując kontakt z konkretnym pracownikiem.
- Przekazać informację streetworkerom.
- Samodzielnie odwiedzić miejsca niemieszkalne w okolicy przy wsparciu streetworkerów lub pracowników OPS, w celu przekazania informacji przebywającym tam osobom.

Taka ścieżka rekrutacji, oparta na docieraniu do konkretnych osób, pozwoli nam na kontrolowanie rozmiaru grupy. Naszym celem jest dotarcie do większej ilości osób, niż jest to niezbędne do odbycia się spotkań, ponieważ zdecydowana większość z nich może nie odpowiedzieć na nasze zaproszenie. Jednocześnie nie chcemy dotrzeć do zbyt szerokiego grona odbiorców, co utrudniłoby nam kwestie organizacyjne. Plakaty i ulotki nie są wobec tego pożądanym narzędziem promocji, ponieważ trudno ocenić na ile okażą się efektywne. Zamiast ulotki warto przygotować kartki z informacją o dokładnej dacie i godzinie spotkań, najlepiej uzupełnione o mapkę ułatwiającą dotarcie na miejsce, które zostaną przekazane zaproszonym osobom (przykład wykorzystany przez nas podczas testowania innowacji znajduje się w załącznikach).

Do testowania innowacji zaprosiliśmy około 10 osób przebywających w miejscach niemieszkalnych, 10 przebywających w noclegowniach, kilkanaście osób o niepewnej sytuacji mieszkaniowej uczestniczących w grupie wsparcia OPS oraz dwie osoby posiadające mieszkania socjalne, zagrożone jednak ich utratą. W efekcie każda z tych grup reprezentowana była przez jednego do dwóch uczestników, przez co zdecydowaliśmy się na dodatkową rekrutację spośród osób przebywających w schroniskach. Zaprosiliśmy do udziału cztery takie osoby, one zaś

z powodzeniem rozszerzyły zasięgi inicjatywy zapraszając swoich znajomych ze schronisk. Ostatecznie w zależności od spotkania uczestniczyło w nich od kilku do kilkunastu osób.

Wyłonienie się liderów

Należy być przygotowanym, że skład grupy będzie się zmieniał, co nie świadczy o niepowodzeniu projektu. Ważne, aby pojawiło się kilka osób zaangażowanych, które będą pojawiać się regularnie i wychodzić z inicjatywą, np. planując, co grupa będzie gotować na kolejnym spotkaniu. Stopniowo osobom tym można przekazywać funkcje koordynacyjne takie jak odpowiedzialność za listę obecności (częsty wymóg w wypadku użytkowania przestrzeni MAL lub korzystania z środków grantowych) czy utrzymywanie kontaktu telefonicznego z innymi członkami grupy.

Dobrze jest wyłonić więcej niż jednego lidera, pamiętając, że osoby z doświadczeniem bezdomności mogą zawsze powrócić do kryzysu i wycofać się z aktywności w grupie. Udział w projekcie powinien dawać uczestnikom zarówno poczucie odpowiedzialności, jak i wsparcia.

Zespół

Kto może realizować tę innowację?

Za realizację innowacji odpowiadać mogą zarówno niezależne osoby prywatne, jak i przedstawiciele instytucji oraz organizacji pozarządowych. Instytucja lub organizacja może również przeprowadzić rekrutację osób z zewnątrz, które zrealizują dany projekt. W przypadku osób prywatnych, w większości przypadków i tak będą one musiały wejść w partnerstwo z organizacją posiadającą osobowość prawną, w celu pozyskania środków na realizację projektu. Niezależnie jednak od tego kto będzie realizował to zadanie, ważne, aby były to osoby dzielące wartości na których opiera się projekt, a więc otwartość, zaufanie i partnerstwo w pracy z osobami doświadczającymi bezdomności. Niezbędna jest również chęć i motywacja do podjęcia pracy z tą grupą.

Nie wszystko na jednej osobie

Podobnie jak w przypadku uczestników, również na poziomie organizatorów, istotnym aspektem "Otwartej kuchni" jest wzajemne dawanie sobie wsparcia. Projekt nie powinien być koordynowany tylko przez jedną osobę, ponieważ ilość związanych z tym zadań byłaby zbyt obciążająca. Ważnym jest, aby posiadać możliwość konsultowania swoich działań z drugim członkiem zespołu. Pomocna może okazać się również superwizja.

Zakres obowiązków i pożądane kompetencje

Wymogiem działania "Otwartej kuchni" jest obecność osób koordynujących jej funkcjonowanie. Rekomendujemy utworzenie w tym celu dwuosobowego zespołu. Do ich podstawowych zadań należeć będzie:

- obecność na spotkaniach;
- wprowadzanie nowych osób w zasady działania "Otwartej kuchni";
- dbanie o bezpieczeństwo użytkowników oraz przestrzeganie przez nich regulaminu;
- dbanie o zaopatrzenie w produkty żywnościowe;

- w razie potrzeby udzielanie indywidualnych konsultacji i odsyłanie do odpowiednich specjalistów np. lekarza lub prawnika.

W roli tej sprawdzić się mogą:

- animator/ka kultury;
- trener/ka umiejętności społecznych;
- pracownik socjalny;
- osoba nieposiadająca wykształcenia pracownika socjalnego, ale posiadająca doświadczenie w pracy z osobami bezdomnymi (ewentualnie innymi grupami marginalizowanymi).

Przynajmniej jedna osoba w zespole powinna posiadać wiedzę z zakresu usług dostępnych dla osób w kryzysie, aby informować uczestników o możliwości skorzystania z pomocy odpowiednich instytucji takich jak noclegownia, schronisko czy łaźnia. Praca z użytkownikami “Otwartej kuchni” sprzyja nawiązywaniu z nimi długotrwałych relacji i rozpoznawaniu potrzeb, co zaś tworzy przestrzeń do wzajemnej wymiany informacji. W zależności od kompetencji uczestnikom mogą być również udzielane porady z zakresu żywienia i pozyskiwania żywności lub kwestii socjalnych.

Specyfika relacji niehierarchicznej

Należy pamiętać, że osoby pracujące w “Otwartej kuchni” znajdują się w innej relacji z jej użytkownikami niż w standardowym kontakcie z pracownikiem socjalnym. Jest ona mniej sformalizowana przez sam fakt, że wszyscy siedzą tam przy wspólnym stole, a główną aktywnością jest gotowanie, jedzenie i dzielenie się nim. Celem jest nawiązywanie relacji pozbawionych wyraźnej hierarchii, aby stworzyć miejsce, w którym osoby doświadczające bezdomności będą mogły poczuć się bardziej sprawczo i swobodnie niż na co dzień. Jednocześnie zachowując się w ten sposób znacznie trudniej jest zajmować pozycję autorytetu. Kształtuje to sposób pracy, w którym możemy stać się cennym źródłem informacji o dostępnej pomocy, kierując do konkretnych osób i organizacji, jednocześnie nie wchodząc w rolę pracownika socjalnego czy zaangażowanego streetworkera. Ograniczamy się do monitorowania stanu i potrzeb osób, z którymi pracujemy, nie próbując jednocześnie samemu rozwiązywać ich problemów, lecz oddelegowując to zadanie osobom o najlepszych do tego kompetencjach.

Bardzo ważnym jest, aby wyjaśnić dokładnie na czym polega nasza rola. W przeciwnym razie osoby z którymi pracujemy mogą uznać, że przebywamy z nimi wyłącznie w celach towarzyskich. Wyznaczanie granic kontaktu to warunek naszego bezpieczeństwa i komfortu. Indywidualną decyzją jest, czy zdecydujemy się przechodzić na “ty” z osobami, z którymi będziemy pracować. Należy pamiętać, że w kontakcie z pracownikiem socjalnym nie jest to powszechną praktyką i uczestnicy mogą nie być do tego przyzwyczajeni. Podczas testowania okazało się to jednak najbardziej naturalnym rozwiązaniem, zaproponowanym przez nich samych.

Ważnym aspektem działania “Otwartej kuchni” jest partycypacja. Należy komunikować uczestnikom, że są oni współtwórcami tego projektu, co oznacza, że z jednej strony mają swobodę zgłaszania uwag odnośnie jego funkcjonowania, z drugiej zaś ponoszą za niego część odpowiedzialności - odnosi się to np. do dbania o porządek i przestrzegania ustalonego regulaminu.

Scenariusze spotkań

Pierwsze spotkanie

Poczęstunek

Wspólny posiłek pozwoli na stworzenie mniej formalnej atmosfery. Dla osób, dla których motywujący do udziału w projekcie jest aspekt żywieniowy, może on również stanowić zachętę do pojawienia się na spotkaniu.

Zapoznanie się nowych członków grupy

Siedzenie wokół stołu ułatwia stworzenie przestrzeni do swobodnej wypowiedzi. Kwestii do przedyskutowania na początku jest na tyle dużo, że stanowią one wystarczającą zachętę do wymiany opinii i doświadczeń, nie ma więc potrzeby stosowania narzędzi w rodzaju gier integracyjnych.

Przedstawienie założeń projektu

Podczas rekrutacji potencjalnym uczestnikom zostały przekazane wstępne informacje na temat tego, czym jest "Otwarta kuchnia". Należy jednak zweryfikować, w jaki sposób rozumieją oni swoją obecność w projekcie, i uwspólnić z nimi cel planowanych spotkań. Jest to czas na wszelkie pytania i wątpliwości z ich strony.

Opowiedzenie o zasadach działania miejsca spotkań

Jeśli np. spotkania odbywać się będą w domu sąsiedzkim, można opowiedzieć o innych zajęciach które się w nim odbywają i zachęcić do uczestniczenia w nich, a także zapoznać się z jego regulaminem i godzinami otwarcia.

Wypracowanie regulaminu spotkań

Należy ustalić z uczestnikami jakie warunki muszą zostać spełnione, aby czuli się oni podczas spotkań komfortowo i chcieli w nich uczestniczyć. Zasady można spisać, np. przy użyciu flipchartu, i zachować - wówczas w dowolnym momencie będzie można powołać się na stworzony wspólnie zapis. Dla niektórych wygodniejsze może być jedynie omówienie zasad, ponieważ spisywanie ich na papierze może wydać im się zbyt formalne. Ważne, aby regulamin został stworzony przede wszystkim przez uczestników, nie organizatorów, tak aby mieli oni realny wpływ na kształt dalszych spotkań.

Zasadą, która musi zostać wprowadzona niezależnie od propozycji uczestników, jest zasada zachowania trzeźwości w trakcie spotkań. Podczas testowania przez nas innowacji w dwóch grupach, obydwie wskazały tą regułę jako warunek własnego komfortu, nie było więc potrzeby narzucania go. Gdyby jednak podczas tworzenia regulaminu nikt nie poruszył tej kwestii, należy zapytać grupę o opinię na ten temat. Można powołać się również na istniejący już regulamin miejsca, gdzie odbywają się spotkania, który najprawdopodobniej zakazuje wnoszenia do niego alkoholu i przychodzenia pod jego wpływem.

Zaplanowanie kolejnego spotkania

Należy sprawdzić, czy zaproponowana godzina jest dla grupy odpowiednia, oraz zaplanować co będzie się działo na kolejnym spotkaniu. Grupa ustala co gotuje za tydzień i ewentualnie dzieli między siebie odpowiedzialność za przyniesienie poszczególnych produktów (chyba, że odpowiedzialność tą w całości przejmą organizatorzy).

Spotkania cykliczne

Wspólne gotowanie

Działania idą sprawnie, jeśli jedna z osób, najlepiej ta która zaproponowała przygotowywanie danej potrawy, przejmuje inicjatywę i wydaje polecenia innym. Część ta może zająć około 2 godzin.

Wspólny posiłek

Po wysiłku włożonym w gotowanie następuje część przeznaczona na swobodne ucztowanie. Jest to również dobry moment aby przedyskutować ewentualne kwestie organizacyjne. Ta część zajmuje około godziny.

Ustalenia na kolejny tydzień

Na koniec należy zaplanować, co będzie gotowane na następnym spotkaniu. Osoba wychodząca z propozycją wskazuje jakie produkty będą potrzebne i wspólnie z koordynatorem/animatorem tworzy listę zakupów. W zależności od zasobów uczestników, mogą oni partycypować w zakupach i dzielić się odpowiedzialnością za przyniesienie konkretnych produktów, lub też rolę tą mogą w całości przejąć organizatorzy.

Dodatkowe aktywności

Spotkania nie muszą odbywać się zawsze zgodnie z tym samym scenariuszem. Część z nich można poświęcić na inne aktywności np. w formie warsztatów. Ważne, aby pomysły na owe aktywności wpływały od samych uczestników. W tym celu należy zadać im pytanie: czego potrzebujecie? Podczas testowania zaproponowaliśmy uczestnikom udział w:

- Konsultacjach prawnych
- Warsztatach kulinarnych
- Warsztatach teatralnych
- Warsztatach antydyskryminacyjnych
- Warsztatach z podejmowania bezpiecznej pracy za granicą
- Warsztatach z tworzenia wniosków do budżetu partycypacyjnego

Spośród powyższych propozycji uczestnicy wybrali warsztaty kulinarne, teatralne oraz antydyskryminacyjne, które zostały przez nas zrealizowane we współpracy z profesjonalnymi trenerami, oraz dzięki użyczeniu nam przestrzeni przez MAL.

Określenie budżetu i pozyskanie funduszy

Opisywaną inicjatywę zrealizować można bardzo niskim kosztem. Podczas testowania nasz jednorazowy budżet na kolację dla kilkunastu uczestników wynosił 100 zł, często zaś udawało nam się zrobić zakupy znacznie taniej. Główny koszt projektu stanowią wynagrodzenia dla osób koordynujących, które ustaliliśmy na poziomie 50 zł brutto za godzinę pracy. Przy założeniu, że w projekcie zatrudnione będą dwie osoby, realizujące trzygodzinne spotkania raz w tygodniu za podaną stawkę, wiąże się to z kosztem 1200 brutto miesięcznie. Do możliwych sposobów sfinansowania projektu należą:

- Zdobycie grantu od organizacji pozarządowej lub firmy, warto śledzić konkursy np. <https://fundusze.ngo.pl/>
- Pozyskanie sponsora spośród firm poprzez skontaktowanie się z działem marketingu lub PR
- Crowdfunding

Dodatkowo istnieje wiele możliwości pozyskiwania żywności nieodpłatnie. Wobec tego możemy zdecydować się na:

- Podpisanie umowy z “Bankiem żywności” - możliwe z ramienia organizacji pozarządowej lub jednostki wyznaniowej. W tym wypadku musimy mieć do dyspozycji samochód lub możliwość jego wypożyczenia, ponieważ “Banki żywności” nie oferują transportu żywności. Na stronie dostępna jest szczegółowa instrukcja oraz wzór wniosku: <https://bzsos.pl/nawiazanie-wspolpracy-z-bankiem/> W ten sposób otrzymamy półprodukty.
- Podpisanie porozumienia o przekazywaniu żywności ze stołówką szkolną lub lokalem gastronomicznym, najlepiej znajdującym się w pobliżu “Otwartej kuchni”, tak aby ograniczyć problemy z transportem. W ten sposób możemy otrzymywać gotowe dania obiadowe.
- Pozyskiwanie darowizn od osób prywatnych poprzez ogłoszenie stałej zbiórki np. na facebook’u.
- Nawiązanie współpracy z fundacją, która pozyskuje już żywność w któryś z powyższych sposobów i dysponuje jej nadwyżkami.

Załączniki

Projekt Otwartej kuchni

Powyższy projekt powstał w wyniku współpracy architektki z grupą osób posiadających doświadczenie bezdomności, spotykających się regularnie w okresie od sierpnia do grudnia 2018 w domu sąsiedzim na warszawskiej Pradze Południe. Zaproponowane przez grupę rozwiązania przestrzenne to:

- oddzielna lodówka-jadłodzielnia, najlepiej dostępna całodobowo (lodówka taka działa na zasadzie wymiany - każdy może umieścić w niej zbędne nadwyżki żywności, oraz poczęstować się tym na co ma ochotę)
- osobne pomieszczenie dla pracownika dająca możliwość indywidualnych konsultacji w intymnych warunkach
- minimum trzy stanowiska do gotowania
- osobne wydzielone miejsce z wodą, kawą i herbatą
- możliwość dowolnego łączenia stołów
- osobna łazienka z prysznicem
- przestrzeń odpoczynku z kanapami
- przestrzeń dla dzieci
- dostęp do półek z książkami

Przykładowy regulamin Otwartej kuchni

Wspomniana grupa podczas licznych spotkań dyskutowała również na temat zasad niezbędnych do komfortowego korzystania z "Otwartej kuchni". Poniżej przykładowa wersja regulaminu, który funkcjonuje obecnie w kuchni Pogotowia Interwencji Społecznej:

1. Jeśli korzystasz z kuchni, jesteś również jej gospodarzem - wspólnie odpowiadamy za porządek i każdy sprząta po sobie.
2. Odnosimy się z szacunkiem do innych osób.
3. Obowiązuje nas zasada wzajemności - korzystasz ze wspólnej kawy, cukru lub oleju? Jeśli będziesz mieć możliwość, następnym razem przynieś coś i poczęstuj innych.
4. Lodówka jest ogólnodostępna.
  - a. Każdy może poczęstować się tym, co jest w środku.
  - b. Każdy może przynieść coś i zostawić dla innych - na gotowych daniach zapisujemy wówczas datę ich przygotowania oraz opisujemy zawartość.
  - c. Jeśli jedzenia w lodówce jest dużo, możemy brać je również na wynos - najlepiej mieć ze sobą własne opakowanie.
5. Z suchej żywności z szafek, kawy i herbaty korzystamy tylko na miejscu.
6. Nie przynosimy i nie spożywamy alkoholu.
7. Dbamy o higienę - jeśli przygotowujemy wspólny posiłek, żywności dotykamy tylko w rękawiczkach jednorazowych.
8. Jeśli skorzystaliśmy już z kuchni, a ktoś czeka na swoją kolej, ustępujemy mu.
9. Kuchnia czynna jest we wtorki, środy i czwartki w godzinach 11-14. Kończymy gotowanie na tyle wcześnie, aby zdążyć posprzątać i wyjść do godziny 14.

Przykładowe zaproszenie na spotkanie Otwartej kuchni

Zapraszamy

14 sierpnia (wtorek) o godzinie 19:00

na kolację na ul. **Paca 40** (skrzyżowanie z ul. Wiatraczną).

Do końca listopada, w **każdy wtorek**, będziemy spotykać się w kilkusobowej grupie i wspólnie gotować. Na miejscu będą już dostępne składniki: warzywa, pieczywo itp. Można przynieść coś samemu, ale nie jest to obowiązkowe. Na spotkaniach nie trzeba zjawiać się regularnie.

Dojazd:

Warszawa Centralna -> Paca 40, tramwaj **24** bezpośrednio do przystanku **Wiatraczna**

Wał Miedzeszyński -> Paca 40, autobus **188** bezpośrednio do przystanku **Dwernickiego**

